



NORGES HØYESTERETT

Den 7. januar 2004 avsa Høyesterett dom i

NH-2004-0022-A, (sak nr. 2003/828), sivil sak, anke,

A

(advokat Finn Grøstad)

mot

Staten v/Rikstrygdeverket

(Regjeringsadvokaten
v/advokat Thomas Nordby - til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Oftedal Broch**: Saken gjelder spørsmålet om et vedtak om uførepensjon skal gis med tilbakevirkning for 3 år i forhold til tidspunktet da kravet ble satt fram, jf. folketrygdloven § 22-13 sjette ledd første punktum.
- (2) A er født 2. januar 1960. Han satte fram krav om uførepensjon fra folketrygden første gang 7. juli 1995. Som årsak til uførheten oppga han skader i lysken. Fylkestrygdekontoret i Nord-Trøndelag avsto kravet 18. april 1996. Begrunnelsen var at fylkestrygdekontoret ikke fant det godtgjort at As plager tilsa et varig tap i hans inntektsevne med minst 50 % i et for ham høvelig yrke. As anke til Trygderetten ble nektet fremmet av det daværende ankeutvalget. Nektelsen ble brakt inn for Frostating lagmannsrett, som ved dom 16. april 1999 frifant staten. Anke til Høyesterett ble ved kjennelse av Høyesteretts kjæremålsutvalg 29. september 1999 nektet fremmet, og lagmannsrettens dom ble da rettskraftig.
- (3) A satte 6. juli 2000 på nytt fram krav om uførepensjon fra folketrygden. Som årsak til uførheten ble angitt kroniske smerter i lysken og psykiske lidelser. Det forelå nå spesialisterklæring blant annet fra spesialist i klinisk psykologi Knut Engan, som konkluderte med at A måtte anses som ufør i alle fall fra 1995. Fylkestrygdekontoret avsto kravet 8. november 2000 idet A ikke kunne anses tilstrekkelig behandlet. Det var da for tidlig å ta stilling til varige trygdeytelser.
- (4) Avslaget ble anket inn for Trygderetten. Psykolog Engan hadde nå avgitt en ny erklæring som konkluderte med at As psykiske lidelser alene tilsa uførhet. Han diagnostiserte lidelsen som schizoid personlighetsforstyrrelse med underdiagnose generell angstlidelse.

Rådgivende overlege sluttet seg til uttalelsen, og fylkestrygdekontoret omgjorde 28. februar 2001 sitt vedtak. A fikk innvilget uførepensjon basert på 100 % uføregrad. Uføretidspunktet ble satt til mars 2000, og virkningstidspunktet 1. april samme år, det vil si tre måneder før kravet ble fremsatt, jf. folketrygdloven § 22-13 tredje ledd, som gir adgang til inntil tre måneder tilbakevirkning i forhold til kravets fremsettelse.

- (5) A anket denne avgjørelsen inn for Trygderetten for så vidt gjaldt virkningstidspunktet. Han hevdet at han på grunn av sin sykdom åpenbart ikke hadde vært i stand til å sette fram sitt krav tidligere, og at dette derfor skulle gis 3 års tilbakevirkning i medhold av folketrygdloven § 22-13 sjette ledd.

- (6) A fikk ikke medhold i Trygderetten, som 8. februar 2002 avsa kjennelse med slik slutning:

"Fylkestrygdekontorets vedtak av 28. januar 2001 [skal være 28. februar 2001] stadfestes."

- (7) A brakte saken inn for Frostating lagmannsrett, jf. lov 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten § 23 annet ledd. Lagmannsretten avsa dom 10. april 2003 med slik domsslutning:

"1. Staten v/Rikstrygdeverket frifinnes.

2. A dømmes til å betale saksomkostninger til Staten v/Rikstrygdeverket med 25.600 – tjuefemtusensekshundre – kroner innen 2 – to – uker etter forkynnelsen av dommen, med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum, for tiden 12 – tolv – prosent årlig rente fra forfall og til betaling skjer."

- (8) A har påanket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Det er for Høyesterett avgitt skriftlige erklæringer fra A og fra fagpersoner som har behandlet eller hjulpet ham. Saken står i det vesentlige i samme stilling som for lagmannsretten.

- (9) *Den ankende part, A*, har sammenfatningsvis gjort gjeldende:

- (10) Han har hatt en lang sykdomshistorie knyttet til smerter i lysken. Smertene har gjort ham arbeidsufør siden 1995. Etter hvert har han hatt voksende psykiske problemer som han knyttet til manglende forståelse så vel i behandlingsapparatet som i trygdevesenet. Først i 1999/2000 begynte A å forstå at det reelle problemet og grunnlidelsen var av psykisk karakter, og han ble tilkjent uførepensjon ut fra 100 % arbeidsuførhet på grunn av diagnosen schizoid personlighetsforstyrrelse. Tilstanden bestod i en fiksering på delvis innbilte skader og et fravær av innsikt i egne psykiske problemer. Som følge av dette var A ute av stand til å fremme krav overfor trygdemyndighetene basert på sin egentlige lidelse før i 2000, og vilkåret for å bli tilstått uførepensjon med 3 års tilbakevirkning er dermed oppfylt.

- (11) Det er ikke et vilkår etter § 22-13 sjette ledd at hindringen for å reise krav må komme fra en psykose eller en annen form for tyngre psykisk lidelse. Praksis fra Trygderetten viser at også andre former for psykisk lidelse kan medføre at lovens vilkår er oppfylt.

- (12) As medisinske behandlere og hans advokat kjente ikke og forstod ikke hans egentlige sykdomsbilde. Men selv om det legges til grunn at de gjorde det, kan deres kunnskap ikke influere på As rettsstilling ved en form for identifikasjon.
- (13) Langt på vei fremgår det av Trygderettens egen begrunnelse at A fyller vilkårene etter § 22-13 sjette ledd. Men Trygderetten har anvendt rettsreglene i saken feil.
- (14) Den ankende part, A, har nedlagt slik påstand:

”Trygderettens kjennelse av 08.02.2002 kjennes ugyldig.”

- (15) *Ankemotparten, staten v/Rikstrygdeverket*, har sammenfatningsvis gjort gjeldende:
- (16) Folketrygdlovens hovedregel er at den som har en rettighet etter loven, selv må gjøre den gjeldende. Uførepensjon kan gis for opptil 3 måneder før den måned kravet ble fremsatt. Ved Trygderettens vedtak 8. februar 2002 ble A tilkjent uførepensjon med slik tilbakevirkning.
- (17) Regelen i folketrygdloven § 22-13 sjette ledd om 3 års tilbakevirkning er et meget begrenset unntak for helt spesielle situasjoner, og beviskravene for at vilkårene foreligger er høye.
- (18) Også Trygderettens praksis viser at vi her står overfor en snever unntaksbestemmelse. Dersom en sinnslidelse er begrunnelsen for at kravet ikke har vært fremsatt tidligere, kreves normalt at det dreier seg om en psykose. I flere saker er personlighetsforstyrrelser ikke akseptert under unntaksbestemmelsen. Trygderetten er et avgjørelsesorgan med særlig faglig sammensetning og innsikt. Dens praksis må tillegges stor betydning.
- (19) Reelle hensyn taler med styrke for at unntaksregelen tolkes snevert. Det må anses å være nokså vanlig at mennesker med psykiske lidelser vegrer seg for å erkjenne sine problemer og i stedet dekker dem ved å fokusere på fysiske plager. En liberal praksis med etterbetaling i disse situasjonene vil derfor kunne få stort omfang og ha betydning for trygdens økonomi.
- (20) A har en psykisk lidelse, men ikke av den manifeste karakter som dekkes av unntaksregelen for 3 års tilbakevirkning. Schizoid personlighetsforstyrrelse er ingen schizofreni. Trygderetten fant at lidelsen ikke har vært så alvorlig at den har hindret A i å ta vare på sine trygdemessige interesser. Denne vurderingen bør ikke settes til side. A har vist at han i høy grad har vært i stand til å fremme sin sak overfor trygdemyndighetene. Han gjorde dette i 1995 og benyttet seg da fullt ut av de foreliggende klage- og ankemulighetene.
- (21) As psykiske lidelse har heller ikke vært ukjent for ham selv eller hans hjelpeapparat. Således ga han uttrykk for overfor trygdekontoret allerede i 1994 at han hadde store psykiske problemer, og på ny i 1996 at han hadde økende psykiske problemer på grunn av lang ventetid på avgjørelsen av både behandlingstilbudet og stønadsrettighetene. Også til sin advokat skrev han i 1995 at han hadde psykiske plager å slite med.
- (22) Etter statens mening må det konkluderes med at unntaket om 3 års tilbakevirkning ikke kan finne anvendelse. A var innforstått med at han hadde psykiske problemer. Han var

fullt ut i stand til å vareta sine trygdemessige rettigheter. I en totalvurdering må det også vektlegges at hans daværende advokat kjente til at A hadde psykiske problemer.

- (23) Staten v/Rikstrygdeverket har nedlagt slik påstand:

”Lagmannsrettens dom stadfestes.”

- (24) *Jeg er kommet til at anken må tas til følge.*

- (25) Denne saken gjelder spørsmålet om et vedtak om uførepensjon skal gis med tilbakevirkning for mer enn tre måneder fra kravets fremsettelse. Lovens hovedregel fremgår av folketrygdloven § 22-13 første ledd. For å få en ytelse etter loven må den som har rett til ytelsen, sette fram krav. Det følger så av bestemmelsens tredje ledd at løpende trygdeytelser kan gis tilbakevirkende kraft i opptil tre måneder før kravets fremsettelse, dersom vilkårene var oppfylt i denne perioden. Muligheten for ytterligere tilbakevirkning basert på den trygdedes eget forhold, er regulert i § 22-13 sjette ledd første punktum:

”En ytelse kan gis for opptil tre år før kravet ble satt fram, dersom den som har rett til ytelsen, åpenbart ikke har vært i stand til å sette fram krav tidligere.”

- (26) For at bestemmelsen skal komme til anvendelse må to betingelser være oppfylt. For det første må vilkårene for å få trygd foreligge i den aktuelle tilbakevirkningsperioden. For det annet må det være åpenbart at den berettigete ”ikke har vært i stand til å sette fram krav tidligere”.

- (27) Det er enighet mellom partene om at A fylte vilkårene for uførepensjon i hele den aktuelle perioden, altså tilbake til juli 1997. Spørsmålet i saken knytter seg derfor bare til det annet vilkår. Lovens forhistorie gir en nærmere bakgrunn for hvordan bestemmelsen skal forstås. Historikken er nylig redegjort for i Rt. 2002 side 1331 på side 1337–39. Jeg viser til denne, og innskrenker meg til å gjengi noen punkter:

- (28) Bestemmelser om etterbetaling av trygd ble første gang gjennomført ved lov 1. januar 1936 om alderstrygd § 8 annet ledd som lød:

”Dog løper pensjonen ikke fra noe tidligere tidspunkt enn 6 måneder før den dag, da pensjonskravet kom inn til trygdenevnden. Herfra kan dog nevnden gjøre undtagelse, når forholdene gjør det rimelig.”

- (29) Etter krigen ble lignende bestemmelser tatt inn i flere trygdelover, men fristen ble satt til tre måneder. Da folketrygdloven kom i 1966, baserte denne seg på synspunkter om opptjening av pensjonsrettigheter, noe som ifølge forarbeidene talte for mer liberale ”foreldelsesregler”. Hovedregelen blant annet for alderspensjoner ble etter lovens § 15-2 nr. 1 første ledd, senere flyttet til § 14-9, 3 års etterbetaling regnet fra den måned kravet ble satt fram. For blant annet uføretrygder ble tremånedersregelen imidlertid beholdt, dog slik at Rikstrygdeverket kunne bestemme etterbetaling inntil 3 år såfremt den trygdede godtgjorde at vilkårene for å få ytelsen hadde foreligget fra et tidligere tidspunkt, folketrygdloven § 15-2 annet ledd annet punktum. Trygdemyndighetenes praksis utover i 1970-årene utviklet seg slik at etterbetaling for opptil 3 år ble den reelle hovedregelen.

- (30) I Ot.prp. nr. 8 for 1978–79 side 5 ble det foreslått at adgangen til etterbetaling inntil 3 år skulle tas ut av loven. Hensikten var å begrense trygdens utgifter. Sosialkomitéen mente

imidlertid at i rent spesielle tilfelle måtte etterbetalingstiden kunne utvides til inntil 3 år, jf. Innst. O. nr. 14 for 1978–79 side 4:

”Komitéen mener at i rent spesielle tilfelle må etterbetalingstiden kunne utvides til inntil 3 år.

Komitéen tenker her på de tilfelle der søkeren er uforskyldt i at søknad ikke er fremmet på et tidligere tidspunkt. Dispensasjonsadgangen må ligge hos Rikstrygdeverket.

Komitéen ber departementet fremme lovforslag om slik avgrenset dispensasjonsadgang i § 14-9.”

- (31) Etter dette ble vedtatt følgende § 14-9 fjerde ledd nytt tredje punkt:

”Dersom den trygdede godtgjør at vilkårene for rett til ytelsen har foreligget fra et tidligere tidspunkt og det er åpenbart at vedkommende har vært ute av stand til å ivareta sine interesser, kan det bestemmes at etterbetaling skal skje for inntil tre år.”

- (32) Denne bestemmelsen ble så videreført i någjeldende § 22-13 sjette ledd første punktum.

- (33) Jeg finner det klart at lovens forhistorie viser at bestemmelsen er ment å være en snever unntaksbestemmelse – ”i rent spesielle tilfelle”, slik sosialkomitéen uttrykte det i Innst. O. nr. 14 for 1978–79.

- (34) Den praksis fra Trygderetten som er lagt fram i saken, mener jeg også støtter opp om et slikt syn. Der det er en psykisk lidelse som er blitt påberopt, er det således i hovedsak de alvorlige sinnslidelser – psykosene – som har ført til at etterbetaling er blitt akseptert, jf. avgjørelse 17. august 2001, Anke nr. 00/05466, der diagnosen var psykose/schizofreni. På den annen side har paranoid personlighetsforstyrrelse og angstnevrose/depresjon/personlighetsforstyrrelse etter en konkret vurdering ikke vært ansett tilstrekkelig, jf. Trygderettens avgjørelser 5. april 2002 i Ankesak 01/02020 og 5. oktober 2001 i Ankesak 00/05248.

- (35) Jeg er enig med statens prosessfullmektig i for det første at unntaksbestemmelsen i § 22-13 sjette ledd setter opp et høyt beviskrav ved bruken av ”åpenbart”, og for det annet at i forholdet til psykiske lidelser vil det nok være slik at der de alvorlige sinnslidelser – psykosene, herunder schizofreni – foreligger, vil det være en presumsjon for at vilkåret i bestemmelsen er oppfylt. Derimot vil de lettere psykiske forstyrrelser bare kunne komme i betraktning i situasjoner der det etter en konkret vurdering av forholdene i den enkelte sak foreligger klart bevis for – er åpenbart – at forstyrrelsen har gjort vedkommende ute av stand til å fremme sitt krav.

- (36) Partene i vår sak har for Høyesterett vært enige om at den beskrivelse Trygderetten gir av den konkrete situasjon, kan legges til grunn. I Trygderettens kjennelse blir denne beskrevet slik:

”Slik retten vurderer de ovenstående opplysningene, står man i foreliggende sak overfor et klart eksempel på en person som fra slutten av 1980-årene ble opphengt i et lyskebrokk som ble operert fem ganger, men som norske leger etter hvert skjønnte ikke var et somatisk handikap, men berodde på noe som nesten kunne betegnes en somatisert fiksasjon eller vrangforestilling, som først ble avdekket ved søknad om uførepensjon i 2000. Leger og andre har etter rettens syn blitt systematisk villedet og avsporet med

hensyn til hans lidelses grunnleggende psykiatriske natur, en slags somatisk vrangforestilling eller oppheng som ikke lot seg behandle.

Det synes for retten som A nokså klart har vært forestillingsmessig forstyrret, og uten innsikt for sin tilstands grunnleggende psykiske natur. Han har etter rettens vurdering en psykiatrisk lidelse, som har utviklet seg over tid og dekket over av en legemlig sykdomsoppfatning.”

- (37) Etter her å ha beskrevet As opplevelse av sin somatiske lidelse, uttaler altså Trygderetten at A har vært ”forestillingsmessig forstyrret, og uten innsikt for sin tilstands grunnleggende psykiske natur”. Jeg kan ikke forstå dette annerledes enn at det i As tilfelle var et utslag av hans psykiske lidelse at han ikke evnet å oppfatte denne som utslagsgivende for sin sykdom, men at han forble i sin somatiske vrangforestilling, som ifølge Trygderetten ”ikke lot seg behandle”.
- (38) Konklusjonen på dette – slik jeg ser det – må være at A nettopp ikke hadde den innsikt i sin sykdomssituasjon som var nødvendig for å fremme sitt rettmessige krav på uførepensjon – bygget på den psykiske lidelse.
- (39) Jeg kan derfor ikke følge Trygderetten når den fortsetter fra det jeg tidligere har sitert:
- ”Retten kan imidlertid ikke se at hans psykiske lidelse har vært så alvorlig at den har hindret ham i å ta vare på sine trygdemessige interesser, noe hans anke av avslaget i 1995 også viser.”**
- (40) Det er uklart hva ”avslaget i 1995” viser til. A fremsatte første gang krav om uføretrygd 7. juli 1995. Kravet ble avslått av Fylkestyrgdekontoret i Nord-Trøndelag 18. april 1996. As anke ble avvist av Trygderettens ankeutvalg 2. mai 1996. Men anken kan ikke tas til inntekt for at A kunne ta vare på sine trygdemessige interesser. As forfølgelse av kravet på uførepensjon, begrunnet med lyskeproblemer, var nettopp et utslag av hans vrangforestilling, og medførte at han fremmet krav om trygd på et grunnlag som ikke var berettiget, mens han på den annen side unnlot å fremme kravet basert på den lidelse som ga ham et berettiget krav på trygd. For meg står det altså slik at hans vedvarende insistering på krav om trygd ut fra en somatisk tilstand, underbygger at han var ute av stand til å fremme det berettigede krav han hadde på trygd ut fra sin psykiske tilstand. Det er enighet mellom partene om at hans rettighet på dette grunnlag besto i alle fall fra 1997. Dermed mener jeg at vilkåret for å tilstå A trygd med tilbakevirkning i 3 år var til stede.
- (41) At A har visst og omtalt at han hadde psykiske problemer, er ikke avgjørende i motsatt retning. Det avgjørende er at hans psykiske lidelse hindret ham i å ha nødvendig kunnskap og innsikt til å kunne reise krav for trygdemyndighetene basert på den psykiske lidelsen.
- (42) Trygderettens avgjørelse hviler etter dette på en uriktig forståelse av folketrygdloven § 22-13 sjette ledd. Den er da ugyldig.
- (43) Anken har ført frem. A har hatt fri sakførsel under saken og har derfor ikke krevd saksomkostninger av det offentlige.
- (44) Jeg stemmer for denne

D O M :

Trygderettens kjennelse er ugyldig.

- (45) Dommer **Mitsem:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (46) Dommer **Skoghøy:** Likeså.
- (47) Dommer **Tjomsland:** Likeså.
- (48) Dommer **Dølva:** Likeså.

- (49) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Trygderettens kjennelse er ugyldig.

Riktig utskrift bekreftes: